

BİRLİKTE YAŞAMA PERSPEKTİFİNDEN DUYARLI KONULARDA TARİH YAZIMI

Halil İbrahim ERDİN*

İlkut Taha TASLI**

Öz

Bu makalede, birlikte yaşamın tesis edilmesinde tarih yazımının rolü vurgulanmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda ilk olarak birlikte yaşam hakkında bir kuramsal çerçeve oluşturulmuş, ardından duyarlı konulardaki tarih yazımına dair kuramsal birikim ele alınmıştır. Böylelikle birlikte yaşam ve tarih yazımının ihtilafların yumuşatılmasına yönelik kuramsal birikim telif edilmeye çalışılmış ve Dersim Olayları literatüründen bazı kesitler üzerine uygulanmaya çalışılmıştır. Zira Dersim Olayları hakkındaki tarih yazımı bu sürece egemen çatışmacı karakter ile dikkat çekmektedir. Bu çalışmada ilgili yazımın söz konusu karakteri üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda olguları ihmal edebilen eğilimler görülmüştür. Özellikle devlet odaklı anlatımların olayları kavramakta ve kabullenmekte zorlandığı tespit edilmiştir. Dersim ekseninin ise daha politik bir yaklaşım sergileyerek konuyu başka siyasi tecrübelerle birleştirerek anlatma eğilimi olduğu gözlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tarih Yazımı, Birlikte Yaşam, Metodoloji, Duyarlı Konular, Dersim Olayları.

THE PERSPECTIVE OF CO-EXISTENCE AND HISTORY-WRITING IN SENSITIVE CASES

Abstract

The role of history-writing is underlined to establish co-existence way in this article. At first step, a conceptual framework about co-existence was identified, then, conceptual accumulation was discussed concerning sensitive issues in history-writing. In this way, the theoretical accumulation, which is for moderating conflict of history-writing and co-existence, is attempted to release and some sections of Dersim Rebellion literature are implemented upon this knowledge. The history writing about Dersim events draws attention with the conflictive character it has. In this study, subjected character of the study is pointed. It is detected that especially the state focused expressions are slogged on comprehending and acknowledging the events. It is monitored that Dersim axis has a tendency to represent the event combining with the other political experiences by presenting a more political approach.

KeyWords: History-writing, Co-existence, Methodology, Sensitive Issues, Dersim Case.

Giriş

İnsanın en belirgin niteliği nedir diye sorulduğunda, verilecek temel cevaplardan biri, insanın sosyal bir varlık olduğu yani toplumsallığıdır. İnsan, kendini bildiğinden beri toplum realitesinin de farkındadır (Kağıtçıbaşı, 2004: 67) ve onun içinde gruplar¹ halinde bir arada yaşaya gelmiştir (Kağıtçıbaşı, 2004: 258). Bu çerçevede birlikte yaşama, insan hayatının köklü bir kuralı olarak nitelendirilebilir.² Zira insanoğlunun yaratılışı/doğası birlikte

*Kocaeli Üniversitesi, SBKY ABD Siyaset ve Sosyal Bilimler Programı Yüksek Lisans Öğrencisi
erdinhalil@gmail.com

**Kocaeli Üniversitesi, SBKY ABD Siyaset ve Sosyal Bilimler Programı Yüksek Lisans Öğrencisi
ilkutt@hotmail.com

¹Grup, Kağıtçıbaşı'ya göre etkileşim halinde olan birden fazla insandır. Bir kalabalığın grup olarak nitelendirilebilmesinin asgari şartı etkileşimdir. Bunun ötesinde ortak normlar, değerler, amaçlar vs. unsurlar da grup olmanın şartları arasında ifade edilebilir ancak etkileşimin olması grup olmak için yeterli görülmektedir. Etkileşim ise kişilerin tutum ve davranışlarının başkaları tarafından etkilenmesi olarak tanımlanabilir.

²Ayrılık ve çatışma ise normatif anlamda kural dışıdır. Bir diğer ifade ile bir arada yaşama esasken, ayrılık ve çatışma istisna olarak değerlendirilmektedir.

yaşamaya uygun olarak düzenlenmiştir ve canlılar arasında birlikte yaşamayı bilinçli olarak tesis edebilen yegâne varlık insandır (Yavuz, 2009: 107).

Birlikte yaşama kavramı, bir tanımın sınırları ve yoksunlukları çerçevesine oturtulamayacak kadar derinliklidir. Bu manada birlikte yaşama kavramını bir tanım olarak anlatmaktan ziyade o kavramdan ne kastedildiği sorusuna cevap aramak makul görünmektedir. Bu noktada kavrama atfedilen iki temel anlam olduğu söylenebilir: i. Birlikte, bir arada var olması ii. Bir arada bir mekânda hazır bulunmak veya bir devletin sınırları içindeki belli bir coğrafyayı paylaşması. Görüldüğü gibi birlikte yaşamadan ne kastedildiği konusunda farklılıklar söz konusudur. Örneğin, ikinci tanıma göre birey ve grupların belli bir coğrafi, toplumsal ve politik alanda açık şekilde bir arada bulunması birlikte yaşamdır. Bu tanımı biraz daha derinleştirmek mümkün olabilir. Bu tanımın derinliğindeki birey tasavvuru, bağımsız, önceden inşa edilmiş, ilişkisiz, rasyonel ve kendi kendine yeten bir özne şeklindedir. Öznelerin bir araya gelerek bir mekânı paylaşması, birbirine eklenmesi ve bir mozaik oluşturması suretiyle de birlikte yaşam ortaya çıkar (Kalın, 2009: 356).³ Ancak bu mozaiklik halinin “birlikte, bir arada var olmak”tan farklı bir şey olduğunu vurgulanmalıdır. Bu noktada Martin Heidegger’e atıfla, insanın ancak başkaları ile birlikte var olabileceği, var olmanın özünde “ile birlikte” var olmak olduğunu ifade edilmelidir (Yücesoy, 2010: 50). Açık bir anlatımla, kişinin varlığı, başkalarının varlığı ile tamamlanmaktadır (Yücesoy, 2010:51). Söz konusu tamamlayıcılık ilişkisi, yukarıda ifade edilen, insanoğlunun yaratılışının diğer insanlarla ve gruplarla birlikte yaşayacak şekilde olduğu görüşünü hatırlatmaktadır. Buna ek olarak da insanların birlikte, bir arada, barış içinde (ve barış ortamının kazanımlarıyla) yaşaması gerekliliği konusunda bir ihtilaf olmadığı söylenebilir (Yavuz, 2009: 107). Dolayısıyla birlikte yaşam, hem insan doğasına/yaratılışına uygun, hem de toplumun barış içinde yaşamını tesis edebilecek bir araç görünümündedir. Toparlayıcı bir ifadeyle birlikte yaşama, “öteki ile birlikte var olmaya açık bir anlayış” (Yücesoy, 2009: 51) olarak anlaşılabilir.

Birlikte yaşam bir anlayış olarak ifade edildikten sonra bu anlayışın nasıl tesis edileceği, ne şekilde hayata geçirileceği ve hangi şartlarda ortaya çıkarılacağı önemli sorular olarak bu noktada cevap beklemektedir. Bu sorulara verilecek cevapların temeli, birlikte yaşamın tesis edilmesinin insanın kendi sorumluluğunda olduğudur. Zira insanın ve insan gruplarının tek başlarına yaşayamayacağı düşünülmektedir (Yavuz, 2009: 107). Diğer taraftan birlikte yaşama hakkındaki çalışmalar, bu sorulara iki ayrı düzlemde cevap vermeye çalışır. Bunlardan ilki, tecrübe edilmiş tarihi verilerin bugüne doğru işlevselleştirilmesidir. Buna somut bir örnek olarak Endülüs’teki yaşamın anlatılması ve Endülüs tecrübesinden hareketle bugüne çıkarımlar yapılması verilebilir. İkinci düzlem ise, teorik, soyut anlatımlar üzerinden, çoğulculuk, çokkültürlülük gibi kavramlarla birlikte yaşamın anlatılmaya çalışılmasıdır. Salata tabağı, eritme potası, Osmanlı kubbesi gibi modeller de bu ikinci düzeye örnek olarak düşünülebilir. Birlikte yaşamın ne şekilde hayata geçirilebileceği sorusuna verilebilecek bir başka cevap ise -çok da olgusal olmayan ve bilimsel olma iddiasından uzak bir şekilde- bir öneridir: Bir arada yaşamak, aile, toplum, ülke, bölge ve küresel düzeylerde iç çatışmalardan,

³ Bu şekilde bir birlikte yaşama, paralel toplulukların oluşturduğu bir gönüllü gettolaşmayı ortaya çıkarabilir. Bu ihtimalin aşılabilmesi, bir takım temel ilkeler ve ortak iyi etrafında, bir arada, birlikte var olma anlayışıyla mümkün görülmektedir. Ayrıntılı Bilgi için: İbrahim Kalın, “Amerika Birleşik Devletleri’nde Bir Arada Yaşama Tecrübesi”, *İslam Medeniyetinde Bir Arada Yaşama Tecrübesi-2008 Yılı Kutlu Doğum Sempozyumu Tebliğ ve Müzakereler*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2009, s.356.

zihni dolduran ve çatışmaya sevk eden tereddütlerden ve rekabet çizgisini aşan düşmanca duygulardan sıyrılmayı gerektirir. Bir başka ifadeyle sakinlik ve barış durumu, birlikte yaşamı tesis etmenin önemli bir unsurudur (Kılıç, 2009: 105-106). Bu makalenin köken bulduğu düşüncelerden biri budur. Yukarıda ifade edilen birlikte yaşamının hangi şartlarda sağlanabileceği sorusu ise konuyu daha somut bir çerçevede ele almak imkânını sunar görünmektedir.

Birlikte yaşamı tesis edebilmenin asgari şartlarından bahsedilebilir. İlk şart, hukuk zemininin oluşturulmasıdır. Bu bağlamda hukuki düzenlemelerin evrensel hukuk ekseninde genişletilmesi ile birlikte yaşamın tesis edilebileceği düşünülebilir.⁴ Asgari ikinci şart, hukuki şartı yerine getirmek kudretine sahip siyasi iradelerin varlığıdır. Siyasi iradenin varlığı ise, üçüncü bir asgari şart olarak toplumda birlikte yaşama arzusunun oluşmasını/oluşturulmasını gerektirir. Toplumda birlikte yaşama arzusunun oluşumuna ve devamına katkı sağlayarak birlikte yaşamı ortaya çıkaracak bir diğer asgari şart da ekonomik refahın varlığıdır. Zira iç çatışmalar üzerine yapılan bir çalışmada, çatışmayı ortaya çıkaran oldukça önemli bir etken olarak ekonomik yetersizlikler vurgulanmaktadır (Özcan, 2007: 63). Birlikte yaşamın tesis edilmesine dair bir diğer asgari şart ise bu hedefe dönük akademik çalışmalardır. Aslında bütün bu asgari şartların, üzerine inşa edileceği zemin zihniyettir. Hukuki, siyasi ve iktisadi alanlarda gerekli düzenlemeler yapılabilir ancak çok daha önemlisi zihniyetlerde birlikte yaşam düşüncesine yer açabilmektir (Gauchet, 2000: 82). Bir başka ifadeyle, birlikte yaşama, salt hukuki, iktisadi, siyasi vs. formlarla sağlanabilecek bir olgu değildir. Birlikte yaşam, bir zihniyet ürünüdür. Bu zihniyetin insanlara kazandırılması, insanların birlikte yaşama ikna edilmesi ve söz konusu kavrama sıcak bakabilmesi akademik çalışmalar ile mümkün görülmektedir. Akademik çalışmalar, birlikte yaşama kültürünün zihinlerde somutlaşmasına katkı sağlayabilecek oldukça önemli bir araç görünümündedir.⁵

Birlikte yaşam olgusu etkileyen birçok unsurdan bahsedilebilir. Bu unsurlardan bazıları, yaşanan zaman dilimine ilişkin nitelikler taşırken bazıları da kültürel kodlar, hafıza, bellek ve tarih gibi kanallarla bugüne aktarılan duyarlı yaşamışlıklar olabilir. Bu bağlamda tarih disiplini ve siyaset bilimi çerçevesi içinde oldukça önemli bir problemle yüzleşmek gerekli görülmektedir. Tarihitecrübe/miras ile birlikte yaşama olgusu arasında nasıl bir ilişki olmalıdır? Bu konuda nasıl bir pozisyon alınabilir (Yücesoy, 2009: 46)?

Bu sorudan hareketle bir tarih yaklaşımı ortaya çıkarılabilir. Bu bağlamda, bir taraftan birlikte yaşama anlayışına aykırı gelen tarihi tecrübeleri ve anlatımları engellemek ve diğer taraftan, birlikte yaşamı tesis edebilecek araçları ve olasılıkları ki bunlar yerleşik literatür ve anlayış tarafından susturulmuş ya da bastırılıyor da olabilir, öne çıkarmak “öteki ile birlikte

⁴Hukuki düzenlemelerin, evrensel hukuk ekseninde güçlendirilmesi ile koşul olarak, toplumun norm ve ahlak yapılarından vücut bulan bir “birlikte yaşama kültürü” inşa etmeye çalışmak, birlikte yaşamın sağlanmasında çok daha köklü ve işlevsel sonuçlara imkân sağlayabilir (Yücesoy, 2009: 49). Zira birlikte yaşamın sadece hukuk çerçevesinde inşa edilebilmesi noktasında ciddi kuşular bulunduğu ifade edilmelidir. Bir başka ifadeyle, hukuki düzenlemeler, birlikte yaşama kültürünün oluşturulmasında, durumu çukurdan zemine ya da eksiden sıfır noktaya taşıyan bir araç olarak değerlendirilmektedir. Hukuki düzenlemeler aracılığıyla her türlü kimliğin kendini ifade edebildiği bir zemin sağlayabilir ancak bunlar yeterli görülmemektedir. Zira bunlar, yapılması gerekenlerdir ve hukuki düzenlemelerin yapılmamış olması durumu, eksilerde gezinmek; yerine getirilmesi ise sifıra ulaşmak olarak değerlendirilmektedir.

⁵Bu makale, birlikte yaşamın tesis edilmesine akademik bir katkı çabasıdır. Detaylı bir anlatımla, duyarlı bir konuda, birlikte yaşam kültürüne katkı sağlayacak hakkaniyetli bir tarih yazımının nasıl yapılabileceği bağlamında bir işaret fişegi olmak, yazarların zihinlerinin gerilerindeki önemli bir saiktir.

var olmaya açık bir anlayış”ın gerekleri olarak ifade edilebilir(Yücesoy, 2009: 52). Daha açık bir anlatımla Dersim Olayları ile ilgili literatür, gerek Dersim temelli soykırım ve isyan ekseninde eleştirel anlatılar açısından gerekse de Devlet merkezli savunmacı anlatılar açısından karşılıklı olarak birbirlerini suçlama refleksleri ile örülü bir görünüme sahiptir. Bu iki eksen arasındaki gerilimi yüksek tartışmalarda ayrıntılar ortadan kalkmakta ve kullanılan dil sertleşmektedir. Büyük bir gerçekliğin ispatlanabilir delilleri olarak ayrıntılar önemlidir zira geçmiş hem yapıcı, hem de potansiyel olarak yıkıcı ayrıntıları sunmaktadır. Tarihin bu noktadaki konumu, geçmişteki yıkıcı eğilimleri tartmak ve bunlardan yapıcı sonuçlar doğurmak amacına matuf olabilir (Büyükakıncı, 2003: 100). Dil bağlamında ise “daima bir düşmanı anlatır gibi anlatmak eğilimi” söz konusu olmaktadır. Tepkisellik, Dersim tartışmalarının hâkim karakteri olmakta ve diyalojik ortamlar oluşturulamamaktadır. Bu durum Dersim Olaylarını konuşmayı ve bugüne dair somut adımları engelleyen bir husus olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla yerleşik literatürün kutuplaştırıcı, çatıştırıcı ve ayrıştırıcı nitelikleriyle birlikte yaşam kültürünü olumsuz etkilediği iddia edilebilir. Bu noktada yaşanmışlıkların tarihe not düşülmesinde kullanılan üslubun oldukça önemli olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Zira tarihi cepheleştiren yaklaşımlar, cephe olmanın doğal sonucu olarak ayrışmayı ve çatışmayı beraberinde getirmektedir. Önerilen üslup, hakkaniyeti hiç yitirmeden ve adalet duygusuna toz kondurmadan⁶, öteki ile bir arada yaşamaya açık bir anlayışla tarih yazımı gerçekleştirmeye çalışmaktır. Bu öneri, pek çok yazarın görüşleri ile detaylandırılabilir. Aşağıda Stefanos Pasmazoğlu, İlhan Tekeli, Robert Maier, Oktay Gökdemir, Mete Tunçay ve Kaan Durukan’ın fikirlerinden hareketle bir tarih yazımı örgüsü oluşturulmaya çalışılmıştır.

1. Duyarlı Konularda Tarih Yazımına Dair Kuramsal Çerçeve

Stefanos Pasmazoğlu, Türk-Yunan ilişkileri hakkında sunduğu bir bildiri de tarih yazımı üzerine görüşler sunar. Pasmazoğlu bildirisine, insanların giderek birbirinden ayrıldığını ifade ederek siyasi ve ahlâki açıdan birleştirici unsurların ön plana çıkartılmasının/teşvik edilmesinin gerekli olduğunu vurgulayarak başlar. Akademik çalışmaların “öteki” stereotiplerini yaratmaya katkı sağlayabilecek niteliğinden bahseden Pasmazoğlu, etnik merkezci yayın ve öğretimin gerilim ve çatışmayı beraberinde getireceğini iddia eder (1998: 7). İlhan Tekeli de benzer bir görüşü dile getirir. Tekeli’ye göre tarih çalışmaları, kimi zaman yeni çatışmalar yaratacak ya da kimi zaman da çatışmalara meşruiyet kazandıracak şekilde işlev görmektedir. Tarih yazıcıları, gerginliklere katkıda bulunmamak ve barışın yaygınlaşmasını arzu ediyorsa (1998: 1) bir takım yöntemler geliştirmeye çalışmalıdır. Bir başka ifade ile tarih yazımı sürecinde, düşüncüyü karanlıkta bırakan anlatım şekillerinden kaçınmaya çalışmak gerekli görülmektedir (Pasmazoğlu, 1998: 8). Pasmazoğlu’nun önemli görülen bir başka anlatımı, tarihi veya siyasi bir olayın değerlendirilmesi ile kurgusal olarak suiistimal edilmesi arasındaki çizginin çok ince olduğu şeklindedir (1998: 9). Buna göre veriler, farklı ideolojik algılamalar, pragmatik menfaatler ve siyasi amaçlar dolayısıyla farklı kurgusal anlatımlar ortaya çıkaracak şekilde yorumlanabilir.

⁶ Bu manada Bülent Bilmez’in *Toplumsal Tarih* dergisinde yayımlanan “Dersim 38 Anlamak ve Anlamlandırmak için Öneriler” başlıklı makalesinden bahsetmekte fayda görülmektedir. Hakkaniyetli ve adalete toz kondurmayan bir tarih yazım üslubu ile ifade edilmek istenen, Bilmez’in bazı önerileri ile somutlaştırılabilir: Göçlerin karar ve uygulanma süreçleri ile detaylarının ortaya konulması, el konulan çocukların listesi ve akıbetlerinin ne olduğunun ortaya çıkarılması, sözlü tarih çalışmalarında yer bulan anlatıların tam dökümleri ve failer açısından detayların ortaya çıkarılması gibi. Ayrıntılı Bilgi için Bülent Bilmez, “Dersim 38’i Anlamak ve Anlamlandırmak için Öneriler”, *Toplumsal Tarih*, sayı. 218, 2012, s. 56.

Pesmazoğlu'nun anlatımları üzerinden devam edildiğinde duyarlı konular tartışılırken, mağduriyetlere değer vererek onları onurlandıran ve onun istek ve ıstıraplarını anlayan bir anlama çabası içinde olmak gerekliliği ortaya çıkar. Bilim, her çeşit tarih yazımı -resmi ya da alternatif başta olmak üzere- hiçbir demagoji alanına dâhil olmadan, menfaatlara yarar sağlama aracı olmaksızın farklılıkları bir araya getirmede katalizör işlevi görebilmelidir (1998: 10).

Pesmazoğlu, geçmişle yüzleşme konusuna da değinir. Düşünür, yüzleşme ifadesi ile beraber kendi kendini bilme şeklinde bir başka alternatif ifade de sunar. Yazara göre -hangi nitelikle kullanılırsa kullanılsın- yüzleşme/kendi kendini bilme, ıstıraplı bir tecrübe olabilir. Ama nihayetinde kalıp yargıları, düşmanlığı, kin ve nefreti azaltacak etki gösterme imkânı sağladığından bu ıstırapa katlanılabilir. Daha açık bir anlatımla karşılıklı hoşgörüsüzlüğü besleyecek her türlü yaklaşımdan arınabilmek için acıların, travmaların, hikâyelerin daha derin anlaşılmasını sağlayacak yöntemler geliştirilmesine önem atfedilmelidir (1998: 11).

Pesmazoğlu'nun değinip geçtiği, üzerinde çok durmadığı “öteki” kavramını İlhan Tekeli, tarih yazımı bağlamında irdeler. Buna göre güncel ait çatışma alanlarından biri, duyarlı konular üzerine yapılan araştırmalar üzerinden gerçekleştirilen tartışmalardır. Bu bağlamda ötekiler geliştirerek bir grup önyargısı oluşturmak önemli bir çatışma alanı olarak ifade edilebilir. Bu noktada Tekeli şu soruları sorar: Bir toplum neden grup önyargıları yaratır? Bir toplumun “öteki” kavramını yaratmasının pratik yararları nelerdir? Grup önyargısı yaratmanın mekanizmaları nelerdir? Barışa birlikte yaşama katkıda bulunmak isteyen bir tarihçi neler yapabilir (1998: 1)? Bu sorular arasında ilgili ve önemli görülenler ikinci ve dördüncü sorulardır.

Duyarlı konular tartışılırken ötekileştirme gibi atmosfer oluşması olumsuz sonuçları bünyesinde barındıran bir potansiyel olarak düşünülmektedir. Detaylandırmak gerekirse İlhan Tekeli'nin fikirleri yol gösterici olabilir. Tekeli'ye göre öteki kavramını yaratan grup, kendisini de bir kalıbın içine ve ötekiyle belli bir ilişki biçimine sokar. Başka bir ifade ile varlığı ve özellikleri, öteki tarafından belirlenir hale gelir. Varlıklarını, geçmişte kaybeden taraf olma iddiasına dayandıran gruplar, yeni bir kimlik yaratırken yeni bir öteki yaratmak sürecini de gerçekleştirmiş olurlar. Öteki yaratmak, öteki olarak nitelenen grupla belli bir ilişki türünü doğuracağından o grupla olan diyalogu da sekteye uğratarak o grubu değiştirmek imkânını ortadan kaldırır. Böylece yeni kimlik yaratırken, kendinden olmayana “hayır” demeye giden bir süreç vücut bulur. Diğer taraftan ötekinin olmadığı bir toplum beklentisi de sonuçsuz bir beklentidir. Daha mümkün bir beklenti, dışlayıcı olmayan/”hayır” demeyen ve birlikte var olmaya açık bir öteki anlayışının tesis edilmesi olarak ifade edilebilir (Tekeli, 1998: 2).

İlhan Tekeli'nin öteki kavramı dışında bir başka önemli vurgusu da üstünlük iddiaları üzerinden ortaya çıkan çatışmalardır. Üstünlük iddialarından kaynak bulan ve kimin haklı olduğu çizgisinde ilerleyen tarih tartışmaları, tarafların birbirlerini yargılamaları ile devam etmekte ve nihayetinde daha geniş kitlelere mal olmaktadır (1998: 5).

Tekeli, tarih yazımından doğan çatışmalara işaret ettikten sonra neler yapılabileceği konusunda görüşlerini sunar. Tekeli'nin temel söylemi, barışa katkıda bulunmak şeklindedir.

İlhan Tekeli, barışa katkıda bulunmak ve dolayısıyla birlikte yaşamı tesis edebilmek adına, bir tarih çalışması yaparken her türlü kabule kuşkuçuluk perspektifinden yaklaşmayı

gerekli görür. O'na göre tarih yazımına katkı sağlamak isteyen kişi, mevcut kabullerin/önyargıların/inançların çatışmaya götürücü taraflarını sürekli sorgulamalıdır. Tarih yazımına katkı sağlamak isteyen kişi, kuşkuculuğun dahi sorgulanması şeklinde bir üslup ile hareket edebilmelidir (1998: 5).

Tekeli'nin bir başka önerisi kendini onun yerine koymak şeklindedir. Buna göre olgular, tarih yazıcısının tercihlerine göre çok farklı anlamlar kazanabilir. Empati yaparak, kendisini bir başkasının yerine koyan ve bu şekilde düşünen tarih yazım üslubu, birçok yanlış ve yanlış yorumu normalleştirecektir (1998: 5).

Bir başka öneri olarak tarih yazımına katkıda bulunan kişi, bugün çatışma yaşanan konulardaki uyuşmazlıkların nasıl doğduğu ve sürdürüldüğü mekanizmalarını araştırmak suretiyle serinkanlı bir düşünme ortamı yaratabilir. Sıfır toplamlı yaklaşımlar, verilerdeki yanlışlıklar (ve/veya kasıtlar) ya da iktidar sağlayan bir mekanizma olarak çatışmaların sürdürülmesi gibi hususların analiz edilmesi tarihi konulardaki uyuşmazlıkları ve uyuşmazlıklardan doğan ayrılıkları ve çatışmaları kontrol edilebilir ve giderilebilir hale getirir (Tekeli, 1998: 5).

Çatışma konusu olan duyarlı konuları, daha üst şablonlarla ele almak çatışmaları aza indirmek adına yararlı olabilecek bir başka yöntem olarak ifade edilebilir. Bir diğer ifade ile meseleyi tarafların şablonları yerine üst bir şablona oturtmak, çatışmaları yumuşatmaya katkıda bulunabilir (Tekeli, 1998: 6). Örneğin Dersim Olayları'nı isyan oldu/olmadı, katliamlar önceden planlanmıştı, devlete karşı gelen çapulcuları gibi eksenler yerine mağdur olan masumların saygıyla anılmaları gibi bir şablona oturtarak ele almak konuyu daha makul ölçülerde tartışılabilir kılacaktır.

Yukarıda üzerinde çok durulmayan bir husus, Pesmazoğlu'nun geçmişle yüzleşme vurgusuydu. Tekeli'nin önerilerinden sonra, yüzleşme meselesine geri dönmekte fayda görülmektedir. Bu manada Robert Maier'in Nazi Almanyası ile hesaplaşmayı tartıştığı çalışması önemli görülmektedir. Maier'e göre geçmişle hesaplaşmak, intikam eylemlerine, misillemelere ve kanlı girişimlere karşı önemli bir alternatif olarak düşünülebilir (1998: 13). Maier'in penceresinden Türkiye'ye bakıldığında akla gelen düşünceler, Dersim tartışmalarının, yeni bir kültürel ayrışma sürecine neden olabileceği veyahut gerçekleştirilecek yüzleşme ve hatalarla hesaplaşmanın barış dolu bir geleceğin ve birlikte yaşamın tesis edilebilmesine katkı sağlayacağıdır. İkinci vurgunun güçlendirilmesi, -Pesmazoğlu'nun da yukarıda değindiği gibi- iletişim ortamı ve kavram seti oluşturulması ile mümkün görülmektedir. Zira bir arada yaşamı tesis etmek, iyi niyet kadar, kullanılan terminoloji ile de doğrudan ilgilidir. Bu bağlamda tarafların hassasiyetleri konusunda taviz verildiği izlenimi yaratmayan ve sembolik tepkileri önleyebilecek kavram setleri kullanılması önemli görülmektedir. Örneğin, “devlet katliam yaptı” gibi bir söylem yerine “o dönem iktidarının insani sınırları aşan eylemleri” ya da “aşiretlerin çapulculuğu” gibi bir söylem yerine “aşiretlerin talana dayalı iktisadi alışkanlıkları” gibi daha yapıcı ve ilk anda gerilim yaratmayan kavramların oluşturulması, barışı tesis etmede işlevsel görülmektedir.

Maier'in anlatımlarına tekrar dönecek olursak geçmişle ile hesaplaşmanın hem bireysel hem de kolektif boyutu olduğu görülecektir. Kolektif süreç, bireylerin çeşitli toplumsal gruplar halinde ortak kanaatleri paylaşmasıyla başlamaktadır. Bu süreç içinde kamuoyu oluşumu, yeni kavramların türetilmesi ve problemlerin açık ve güçlü şekilde ortaya

konması gibi yönelimler belirir (1998: 17). Bu çerçevede yeni kavramların üretilmesi noktasında Pesmazoğlu ile Maier arasında bir paralellik olduğu ifade edilebilir. Bu iki isme ek olarak Kaan Durukan da yeni kavramlar üretmenin önemine değinir. Durukan'a göre tartışmalara özgün bir yaklaşım getirilmesinin (hatta bir paradigma yaratılabilmesinin) önemli koşullarından biri dil oluşturmaktır (2001: 299). Bir başka ifadeyle ampirik bilgilerin kavramsallaştırılması, barışı merkeze alan özgün bir yaklaşım üretmek sürecinde önemli görülmektedir.

Robert Maier'in bahsettiği ve bu çalışma açısından oldukça önemli görülen bir diğer vurgu görelileştirme üzerinedir. Maier, Almanların İkinci Dünya Savaşı sürecinde işledikleri suçlarla ilgili olarak, Alman kamuoyunun Nazi suçlarının görelileştirilmesine ve tarihselleştirilmesine ısrarla karşı çıktığını ifade etmektedir (1998: 15).

Maier'in önemli görülen bir başka vurgusu özeleştirisi ile ilgilidir. Buna göre geçmişle yüzleşme ve hesaplaşma sürecinde arzu edilen şey özeleştirmedir. Özeleştirisi üzerinde durulmaya değer bir kavramdır. Bu çerçevede özeleştirmenin ortaya çıkarabileceği iki problem alanı söz konusudur. Bunlardan birincisi, özeleştirisi zamanla kimliğe yönelik nefrete ve stereotipler üretilmesine dönebilir. İkincisi ise kimliğin sarsılması ile beraber, toplumda aşırılıkların ve fanatizmin sınırlandırılmaz ve kontrol altına alınamaz şekilde manevra alanı bulmasıdır (Maier, 1998: 17). Bu bağlamda düşünüldüğünde Dersim konusu çalışılırken merkezi yönetimin sorunlu davranışlarının eleştirilmesi sürecinde yeni nefret alanlarına ya da reaksiyoner aşırı hareketlere sebep olunabileceği akılda tutulmalıdır.

Bugün, geçmişteki duyarlı konuları tartışırken ne suçluların yargılanması imkânı söz konusudur ne de yaşanmış mağduriyetlerin ortadan kaldırılması. Bir başka ifade ile Arjantin ya da Güney Afrika'daki gibi failerin ya da zanlıların, mağdur konuma sürükledikleri insanlarla bir arada yaşaması ve bunun ortaya çıkaracağı olumsuz bir kamuoyu söz konusu değildir. Yaşanmış olan mağduriyetler, zaten ortadan kaldırılamaz. Bu manada akademik bir çalışmanın ileri sürebileceği uzlaşma adımı olarak, telafi uygulaması şeklinde kamusal anma törenleri suretiyle onurlandırma mümkün bir yol olabilir (Maier, 1998: 16).

Yerel bir mesele olan Dersim Olaylarını konu edinen bu çalışmada tarih yazımı hakkındaki ulusal kaynaklara göz atmak faydalı olacaktır. Buna göre Oktay Gökdemir'in *Cumhuriyet Tarihi Yazıcılığının Sorunları* başlıklı bildirisinde sunduğu şu görüşlerle bu kısma başlanabilir:

Resmi veya gayri resmi, akademik, popüler, mektepli ya da alaylı versiyonlarını her zaman görmeye alışkın olduğumuz tarih yazıcılığı, Türkiye'de en sorunlu alanlardan birini oluşturmaktadır. Bir inanç ve ibadet alanı olarak görülen tarih yazıcılığına Türkiye'de aşkın bir kutsallık yüklenmiştir. Her ideoloji, kendi "şimdi"sinin meşruiyetini sağlama aracı olarak tarihi görmüş, en doğru tarihi kendisinin yazdığını iddia etmiştir. Türkiye'de geçmişi yüceltmek, korumak ya da unutmak için çok değişik amaçlarla yazılan tarih, her ne kadar geçmişe dair bir konuyu ele alsın da yazma eylemini gerçekleştirenler bugünün değerleriyle bir kimlik oluşturdukları için o artık bugüne ait bir söylemsel etkinlik olmuştur. Gerçekten de adına tarih dediğimiz yazılı malzemenin içinde biz görünürde geçmiş, ama satır aralarında bugünü bulmaktayız. Tarih yazmak için geçmişe bakıp onu okumaya çalışanlar, yaşamakta oldukları bugün tarafından koşullandırılmaktadırlar. Değerler, ideolojik bakış açıları, epistemolojik

önkabuller ve bugünün teknik kavram ve kategorilerinin devreye girmesiyle tarih, içerisinde yazıldığı dönemim [dönemin] kavramsal materyali ile yazılmaktadır. Tarih aracılığıyla bugüne ilişkin söylemlere bir evveliyat ve selef aranırken kendi kültürel politik kimliğimizi tarih yazmakla adeta ispat etmeye çalışır ve bu sayede kendi dünya görüşümüzü meşrulaştırırız (Gökdemir, 2000: 206).

Gökdemir'e göre tarih kurguları, alternatif iktidar alanı yaratmaya yönelik girişimlerdir. Resmi olarak nitelendirilen tarih anlatımına karşı çıkan tarih kurguları, her ne kadar resmi tarih kurgusundan sıyrılıp özgürleşmek amacı gütsen de bu çabaların büyük çoğunluğu eleştirdikleri tarih yazımı gibi yeni bir metafizik alanı oluşturur (2000: 206). Sonuç olarak eleştirel tarih yazımları da karşı çıkıp eleştirdiği tarih yazımının ötesinde bir tarih bilinci inşa edememektedirler (2000: 207). Örneğin milliyetçi tarih anlatımlarını eleştiren, milliyetçi görünmeyen ancak özü itibarıyla milliyetçiliğe temas eden çalışmalar dikkat çekicidir. Dersim çalışmaları bu bağlamda değerlendirilebilir. Bu olay ve olgular üzerinden gerçekleştirilen tartışmalar, milliyetçilikten uzak olma iddiası taşırlar ancak taassuba ulaşan bir asabiye kıskacını aşamadıkları da iddia edilebilir. Bir başka ifade ile milliyetçiliğin temel unsuru, "biz" ve "öteki" ayrımıdır. Söz konusu çalışmalar, milliyetçiliğin "biz"ini eleştirmek çabasında iken "öteki" perspektifinden milliyetçilik yapabilmektedir. Daha açık bir anlatımla, toplumsal yapıda birliktelik tesis etmek yerine "hatırlatma" üzerinden bir tarih oluşturulması, tarihten bugüne kriz üretmek olarak değerlendirilmektedir (Gökdemir, 2000: 212).

Mete Tunçay'ın tarih yazımı hakkındaki görüşleri önemsenmektedir. Tunçay, anlatımına yakın dönem çalışan tarihçilerin karşı karşıya oldukları belge tanıklıklarının yoğunluğunu vurgulayarak başlar. Bu karşılaşma sürecinde yapılması gereken belgeler içinden anlamlı-önemli olanları seçmektir (2001: 280). Daha sloganik bir anlatım ile tarihçinin temel ödevi, olgulardan sapmamaktır. Bu noktada Mete Tunçay, Edward H. Carr'dan bir alıntı yapar. Bu alıntıya göre olgusal doğrulardan sapmamak tarihçi için bir ödevdir ve bu ödevi yerine getirerek olgusal doğruları dikkate almak bir erdem değil, gerçekleştirilmesi gereken bir gerekliliktir (2001: 282).

Tunçay'a göre tarihin farklı türleri vardır ve hepsinin problemi farklıdır. Bu farklılaşmaya rağmen bütün tarih yazıcıların bazı ortak nitelikleri olduğu iddia edilebilir. Tunçay'a göre bu nitelikler şunlardır: Verileri sorgulamak, nesnel olmak, eleştirel olmak, var olanı görmezden gelmemek, olmayanı varmış gibi göstermemek, mukayeseler yapmak ve zamanının ruhunu eserine yansıtmak (2001: 281).

Tarih yazımını diğer yazın türlerinden ayıran özelliği, yapılan yorumlarla ilgilidir. Tarih yazımında yorum, nelerin "olgu" olarak belirlenmesi ile başlar. Olgu seçme işlemi, anlam yakıştırma olarak da ifade edilebilir. Bu yakıştırma süreci, tarihçinin zihnindeki şablonlara göre gerçekleşir. Şablonlar ise tarihçinin öznel nitelikleri bir yana toplumsal olarak belirlenir (Tunçay, 2000: 282-283). Bir başka ifade ile tarih yazımında birey önemlidir ancak daha ziyade önemli bir husus vardır ki şu şekilde ifade edilebilir: "...daha yakından bakıldığında, o [tarih yazıcı] kendi üstüne düşen ışıkları kafasında kırarak yansıtan bir prizmadan başka bir şey değildir." Başka bir ifadeyle aynı mekânda eş zamanlı olarak farklı prizmalar farklı yansımalar yaratacaktır. Benzer şekilde aynı prizma, farklı zaman ve mekânlarda farklı kırılmalar yansıtacaktır. Tarihin verili olayları içinde bazılarını olgu düzeyine yükselterek anlatımları o olgular üzerine inşa etmek mümkündür. Farklı tarihçiler,

farklı farklı olguları merkeze alıp, bu olgular arasında çok başka ilişkiler iddia edebilirler. Sonuçta farklı tarih anlatımları ortaya çıkar. Daha açık bir ifade ile “Geçmiş öylece durup durur; ama oradaki olaylara bakan kişinin benimsediği değerler, duyarlılıkları, kurduğu ilişki çerçeveleri, farklı tarihyazımlarına yol açacaktır” (Tunçay, 2001:283). Kaan Durukan da Tunçay’ın anlatımlarına benzer düşünceler beyan eder. Tarih konularını ele alan her araştırmacının bir takım eğilimleri ve tercihleri söz konusudur. Bu çerçevede tarih yazımı sürecinde sözcük seçiminden genel hatlara kadar kendini belli eden bir objektifliğin mümkün olamadığı ifade edilmektedir. Bu nedenle bilimsel yargılarını oluştururken, kendi eğilimlerinin/ideolojik duruşunun farkında olmak ve verileri -amiyane tabirle- “işine geldiği gibi kullanmamak” ile zihnindeki şablonlara oturtacak şekilde görmezlik yapmamak gibi ölçütler söz konusudur. Daha açık bir ifade ile tarihi bir siyasi mücadele alanı konumuna taşımamak gerekli görülmektedir. Daha somut bir anlatımla, Osmanlı tarihi çalışmak ile Osmanlılık arasındaki ayırım gözden kaçırılmamalıdır (Durukan, 2001: 303).

2. Dersim Olaylarına Dair İki Kesit ve Kuramdan Uygulamaya Tarih Yazımı

Duyarlı tarihi tecrübelerin bugüne yönelik yeniden üretiminde zihin açıcı olacağı düşünülen bu kuramsal çerçeve, Dersim Olayları kapsamında değerlendirilen birkaç kesit üzerinden somutlaştırılabilir. Sınırları daha da netleştirmek için mezkur olayları zorunluluk ve imha bağlamlarında görelileştirerek anlamlandırmaya çalışan iki temel düşünceyi ele almak oldukça elverişli olacaktır. Ayrıca duyarlı bir konudaki ihtilafları derinleştiren bir çatışmaya ışık tutup onu daha fark edilir kılmak, birlikte barış içinde yaşama arayışına bir katkı olacaktır.

Görelî kelimesi, Türk Dil Kurumu’nun Büyük Sözlüğünde “Bir olayın başka olaylarla ilişkili, bağlantılı ve onlara bağımlı olması niteliği” şeklinde ifade edilir. İfadenin sözlük anlamına ek olarak bir başka teorik zenginleştirme ile sunulması meseleyi daha da berraklaştıracaktır. Buna göre görelileştirme eğiliminin üstyapısalcı bir boyutu olduğu da söylenebilir. Baskın Oran’ın editörlüğünü yaptığı *Türk Dış Politikası* (2006) adlı eserin Yöntem ve Yaklaşım bölümünden çalışmamaya uyarladığım *üstyapısal açıklama* tarzı, “Asıl neden yerine onun görüntüsüyle yetinmenin en sık rastlanan ve en aldatıcı örneği” olarak ifade edilir (Oran, 2006: 13). Bu nedenle üstyapısal açıklama görelileştirme ile beraber sığ yorumlara kapı aralar görünmektedir. Zira üstyapı faktörlerinin sebep olarak gösterilmesi, olayların derinliğindeki altyapısal düzenin ihmaline neden olmaktadır. Bu tarzda bir anlamlandırma “büyük kolaylık” yarattığı için derinleşme çabalarını köreltici etkide bulunur (Oran, 2006, s.15). Somutlaştırmak gerekirse Dersim Olayları’nın, “o günün şartları bunu gerektiriyordu” şeklinde bir söylemle, olaylarla günün şartları arasında ilişki kurulmak suretiyle yaşananların savunulmasına yönelik görelileştirmelerle ele alınması ifade edilebilir. İkinci Dünya Savaşına yaklaşmanın harareti, Hatay bağlamında Fransa etkisi, İnkılâpların sertlikler içeren tabiatı, ulusçuluk çağı gibi argümanlarla Dersim’de yaşananları *zorunlu gören* yaklaşımın ciddi zaafı olduğu ifade edilebilir. Zira bu değişkenlerin sahada yaşananları açıklamaktan uzak olduğu düşünülmektedir. Sahada yaşananların karakteristiğini belirleyen iki temel parametre olduğu vurgulanmalıdır: Harp hükümleri ve yasak bölge uygulaması. Dönemin Askeri Ceza Kanunu’nda yer alan bu iki parametreye göre, yasak bölge ilan edilen alanlarda bulunanlar harp hükümleri doğrultusunda eşkıya kabul edilecek ve imha edilecektir. Bu uygulamanın bir örneğini 1937-38 Dersim tecrübesi öncesinde 1935-36 yıllarında yürütülen Sason harekâtlarında bulmak mümkündür. Cemal Madanoğlu’nun Sason’u Dersim’e göre “Şark Vazifesi” olarak anlamlandırdığı anlarında geçen bir anlatı yasak bölge

ve harp hükümleri uygulamasının pratiği nasıl şekillendirdiğinin aydınlatıcı bir örneği olarak değerlendirilmektedir. Buna göre sivil valinin emirleri hilafına bir operasyon başlatan general, emrindeki birliklerle yasak bölgede tarama yaparken bir tarlada ekin biçen ikisi kadın üç kişi üzerine makineli tüfekle ateş açılması ve imha edilmeleri emrini verir. Madanoğlu'nun birliğine mensup görevli asker, makineli tüfeği kurar ve generalin emriyle karşı yamaçta bulunan köylülere ateş eder. Madanoğlu, bu noktada eriyle göz göze geldiklerini ve insanları vurmamasını işaret ettiğini belirtir. Sonrasında da üzerlerine doğru (ancak gerçekte gökyüzüne doğru) ateş açıldığını gören köylüler ormana doğru kaçarlar (Madanoğlu, 1982: 262). Sahada yaşananların bir kesitini aktaran bu anekdotun göz ardı edilemez bir temsil kabiliyeti olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla bu anekdotun gösterdiği, stratejik seviyedeki zorunlulukların değil, taktik seviyedeki tercihlerin 1937-38'in karakteristiğini belirlediğidir. Bu bağlam üzerinde biraz daha durmakta yarar görülmektedir. Dersim'de bir bölge, eski deyimle “memnu mıntıka” ilan edildiğinde o yöre halkına gerek uçaklardan mektuplar atılması suretiyle gerekse kanaat önderleri ile görüşmeler gerçekleştirilerek bölgeyi terk etmeleri istenmiştir. Kamu otoritesinin bu uygulamalarla bölgeyi sivillerden arındırarak askeri harekâta zemin hazırlamaya çalışırken sosyolojik tahayyülden yoksun hareket ettiği söylenebilir. Buna göre asırları aşan gelenekleriyle yaşadıkları topraklardan ayrılmalarını istemek, köylülerin zihinlerinde dünyayı terk etmeye eş bir tecrübe olarak değerlendirilebilir (Lane, 2011: 77). Dolayısıyla siyasi yaklaşım ile sosyolojik tahayyül arasındaki makasın açılması verilen kararların isabet oranını düşürmüş ve masumiyetin mağduriyeti ile sonuçlanan tecrübeler ortam hazırlamıştır.

Dersim Olaylarına dair bir başka görelileştirmeci üstyapısal anlatım, “devletin tek parti dönemindeki olağan tavrı tek tipleştirmeydi ya da asimilasyondur ve bunları tesis edemediği anda imha politikası söz konusu olmaktadır” şeklindedir. *Ulus devletinin tipik tavrı* şeklindeki bu tarz kalıp yargılara karşı analitik yaklaşım, sığlaşma ihtimalini aşmak adına işlevsel görülmektedir zira bu yaklaşımın sunduğu çerçeveyi esneten anlatılar söz konusudur.

Yusuf Baran Beyi, sözlü tarih çalışması olarak hazırladığı eserinde Kelekçi ailesinin hikâyesini paylaşırken bir komutanın aile fertlerinden birine “Git babana söyle, iki ay dağda saklansın. Sonra ortalık durulunca köye geri iner; bu iyiliği güzel konuştuğun Türkçe'nin hatırına yapıyorum.” dediğini anlatır. Bir başka örnekte ise köye gelen askerlerin alkış ve bayrakla karşılanmalarının, komutanın emriyle köyün affedilmesi sonucunu doğurduğunu aktarır (Beyi, 2012: 151-152). Kısaca alıntılanan bu iki örnekte farklı şeyler söyleyen bazı hususlar bulunmaktadır. Şöyle ki inisiyatifin ciddi bir varlığı söz konusudur ve stratejik seviyede bütüncül bir imha emri olmadığı dahi söylenebilir. Zira olağan koşullarda üst seviyedeki bir emirde bu şekilde gedikler açılması pek de mümkün görülmemektedir. Dolayısıyla “imha politikası” şeklindeki kategorik bir yaklaşımın olgulara bol geldiği düşünülebilir.

Sonuç

Son söz olarak Dersim tartışmalarındaki kabaca iki ana eksen olarak nitelendirilebilecek, *devlet eksenli savunmacı literatür* ve *soykırım-isyân ekseninde eleştirel literatür*ün görelileştirme bağlamındaki *zorunluluk* ve *imha* yaklaşımlarının çizdiği üstyapısalcı görelilik şablonlarının çatışmacı bir karakter arz ettiğini ve taşımakta zorlandığı veriler olduğu söylemek mümkündür. Diğer yandan anlatılardan istifade ederek alt yapıya, sahaya, pratikte yaşananlara yönelik ayrıntılar rafine edildiğinde diyalojik ortama kapı aralayacak farklı şeyler ortaya çıkmaktadır ki bu ayrıntıların hakikat arayışında güçlü birer

enstrüman olduğu ve yukarıda yer verilen kuramsal birikimin işaret ettiği türde barışçıl bir yazımı mümkün kıldığı düşünülmektedir. Öz olarak bir arada birlikte var olma düşüncesini pekiştirme doğrultusunda her türlü akli devreye sokmak gerektiği değerlendirilmektedir. Zira tarihin, bir gelecek vizyonu ile anlam kazandığı düşüncesi önemlidir. Muhasebe sürecini tamamlayan unsurun inşa süreci olduğu her an akılda tutulmalıdır. Bir başka ifade ile tarihin muhasebesi, bir arada bir geleceğin inşasına katkı sunacak veriler sunarak bir gelecek vizyonu bağlamı kazanır. Aksi halde olgulara bol gelen, düşünceyi karanlığa iten ve karşılıklı hoşgörüsüzlüğü besleyebilecek yazımların oluşturduğu atmosferde, basit iddialar vasat algıların tüm ufkunu kaplayacak, çatışmanın düzeyi daha da derinleşecektir. Somutlaştırmak gerekirse, taraflar kendi politik pozisyonlarının ön gördüğü kanaatleri, bu kanaatlerin –bu kanaat yukarıda aktarıldığı şekilde, yapılanları dönemin şartları bağlamında *zorunlu gören* ya da asimilasyoncu-imhacı çizgisinde *tipik tavır* okuması yapanlar şeklinde olabilir- geleceğin inşasına ne gibi bir katkı sunacağını yeterince sorgulamadan dolaşıma sokmaktadır. Ardından vasat zihinler tarafından kolaylıkla tüketilen bu kanaatler birer enstrüman niteliğine bürünerek tarafların birbirlerine karşı kuşandıkları silahlar görünümü almaktadır. Bir başka anlatımla, aydın sorumluluğunun gerektirdiği biçimde sorgulanmadan dolaşıma sokulan kanaat, iddia ve tezler görece vasat kitleler tarafından kutsanmakta ve adeta dinsel rükûn haline getirilmektedir. Kutsallar üzerinden yürütülen tartışmalarsa siyasal niteliğini kaybederek muhatapsız konuşmalara evrilmekte ve münazara şeklinde cereyan etmesi beklenen tartışmalar münakaşa karakteri kazanmaktadır.

KAYNAKÇA

- Beyi, Y. B.** (2012), *Süngü ve Yara*, Ankara: Dipnot Yayınları.
- Bilmez, B.** (2012), “Dersim 38’i Anlamak ve Anlamlandırmak için Öneriler”. *Toplumsal Tarih*, Sayı. 218, ss. 54-59.
- Büyükakıncı, E.** (2003), ”Uluslararası İlişkilerdeki Savaş İncelemelerinde ‘Tarih’in Metodolojik Bir Araç Olarak Kullanımına Bir Bakış.” *Doğu Batı Dergisi*, Sayı. 24, ss. 83-105.
- Durukan, K.** (2001), “Modern Türk Tarihçiliğinin/Tarihyazımının Sorunları Üzerine Bazı Düşünceler”, *Toplum ve Bilim*, Sayı. 91, ss. 295-305.
- Gauchet, M.** (2000), *Demokrasi İçinde Din*, Mehmet Emin Özcan (Çev.), Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Gökdemir, O.** (2000), “Cumhuriyet Tarihi Yazıcılığının Sorunları”, *Tarih Yazımında Yeni Yaklaşımlar: Küreselleşme ve Yerelleşme: Üçüncü Uluslararası Tarih Kongresi*, Zeynel Abidin Kızılyaprak (Yay. Haz.), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, ss. 205-213.
- Kağıtçıbaşı, Ç.** (2004), *Yeni İnsan ve İnsanlar*, 10.b., İstanbul: Evrim Yayınları.
- Kalın, İ.** (2009), “Amerika Birleşik Devletleri’nde Bir Arada Yaşama Tecrübesi”, *İslam Medeniyetinde Bir Arada Yaşama Tecrübesi-2008 Yılı Kutlu Doğum Sempozyumu Tebliğ ve Müzakereler*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, ss. 350-357.

Kılıç, S. (2009), “Müzakereci”, *İslam Medeniyetinde Bir Arada Yaşama Tecrübesi-2008 Yılı Kutlu Doğum Sempozyumu Tebliğ ve Müzakereleri*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2009, ss. 105-106.

Lane, R. (2011), *Karşılaştırmalı Siyaset Sanatı*, İstanbul: Küre Yayınları.

Madanoğlu, C. (1982), *Anılar*, İstanbul: Çağdaş Yayınları.

Maier, R. (1998), “Otoriter veya Totaliter Bir Geçmişle Nasıl Hesaplaşılır? Ders Kitabı Yazarlarının Önündeki Sorunlar”, *Tarih Eğitimi ve Tarihte Öteki Sorunu*, Yayına Hazırlayanlar Ali Berktaş ve Hamdi Can Tuncer, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, ss. 13-22.

Oran, B. (2006). “Yöntem ve Yaklaşım”, Baskın Oran (Ed.), *Türk Dış Politikası*, 12.bs., İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 11-17.

Özcan, A. N. (2007), “Sivil Çatışmaların Çıkması Kaynakların Azlığı ile ilgili”, Salih Boztaş (Ed.), *Kürt Sorunu Ortak Akıl Toplantıları-2*. İstanbul: Zaman Kitap, ss. 25-26.

Pesmazoğlu, S. (1998), “‘Ötekilik’ Üzerine Bazı Yöntemsel Yorumlar”, *Tarih Eğitimi ve Tarihte Öteki Sorunu*, Ali Berktaş ve Hamdi Can Tuncer (Yay. Haz.), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, ss. 7-12.

Tekeli, İ. (1998), “Tarih Yazıcılığı ve Öteki Kavramı Üzerine Düşünceler”, *Tarih Eğitimi ve Tarihte Öteki Sorunu*, Ali Berktaş ve Hamdi Can Tuncer (Yay. Haz.), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, ss. 1-6.

Tunçay, M. (2001), “Tarihyazımının Bazı Sorunları Üstüne Düşünceler”, *Toplum ve Bilim*, Sayı. 91, ss. 280-285.

Yavuz, S. S. (2009), “Müzakereci”, *İslam Medeniyetinde Bir Arada Yaşama Tecrübesi-2008 Yılı Kutlu Doğum Sempozyumu Tebliğ ve Müzakereleri*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, ss. 107-111.

Yücesoy, H. (2010), “Birlikte Yaşamın Koşulları, Kültür Mirası ve Modernite ile ilgili Sorunlar”, *Türkiye’de Birlikte Yaşama Kültürü ve Mardin Örneği*, Havva Lakutoğlu (Ed.), İstanbul: Mardin Valiliği Neşriyatı, ss. 45-55.